

LOODUSLIK PÜHAPAİK ILUMÄE HIENINEPUU

Ilumäe Hiieniinepuu. Foto: Eesti Rahvaluule Arhiiv, 1940. aasta ümbervõte

LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD

Eesti põlisrahva maailmavaates on aineeline ja vaimne maailm tervik. Kõigel on vägi ja hing, ka maal, veel, piksel, tulel, tuulel, kividel ja puudel. Inimese hing elab pärast surma edasi, külastab pühade ajal koduseid ja pühasid paiku.

Rahvapärinus kõneleb, et hiis on olnud igal külal ja oma püha puu, kivi või aed igal talul. Kirjalike andmete põhjal teada olevate pühapaikade arv ulatub tuhandetesse.

Pühapaigad asuvad reeglina ajaloolistes küldes või nende läheduses ja kuuluvad lahutamatu meie rahva vaimsesse kultuuripärandisse. Pühapaikades käidi ja käiakse palvetamas, ande viimas, ravimas, pühi ja nõu pidamas, vannet andmas. Hiite äärealadele on vahel maetud.

Kuna hiisi on hoitud puutumatu aladena, kus võib vaid käia, on need meie vanimad looduskaitses. Hästi säilinud pühapaikades võime seetõttu sageli leida kaitstavaid liike, looduse üksikobjekte ja väärtuslikke elupaiku enam kui ümbritsevas maastikus.

Looduslikud pühapaigad muudab eriliseks nendega seotud vaimne ja aineeline kultuuripärand, samuti nende tähtsus usuvabaduse, tervise ja piirkondliku arengu tagajana. Pühapaigad hoiavad eestlaste juuri ja kodutunnet.

Eesti pühapaikades on kätkevad osa maailmapärandist. Mitte kusagil mujal õhtumaises Euroopas pole looduslikud pühapaigad säilinud nii hästi ja nendega seotud tavad ja uskumused jõudnud kaasaega nii elavalt kui Eestis.

LAHEMAA PÜHAPAIGAD

Lahemaal leidub Põhja-Eestile iseloomulikke hiiepaiku, samuti pühi kive, puid ja allikaid. Siinsete pühapaikade seas torkab silma avatus suuremale veekogule. Juminda Kolju hiis, Virve Kolju-ots, Viinistu pühapaik, Vihasoo Kõrgemäe hiis ja Leesi Toivepakk (soovi-, töötusekoht) asuvad praegusel või endisel mererannal. Kahala järve kaldal asub Uuri Hiiemets.

Jõelähtme ja Kuusalu kihelkonna rannaaladele on iseloomulikud Kolju nimetusega pühapaigad. Rahvapärinuse kohaselt valitseb Kolju-taata kalade ja tormituulte üle. Sarnase nimega veehaldjad-jumalaid leiame ka hõimurahvaste juurest.

ILUMÄE HIENINEPUU

Ilumäe Hiieniinepuu ja tema juurte alt varem voolanud Silmaallikas asuvad Kõnnu mäel. Selle kandi inimesed on aastasadu tulnud siia palvetama, ande tooma, ravima ja pühi pidama. Hiiepuu õdnes tüvi on pakkunud vihmavarju karjalastele.

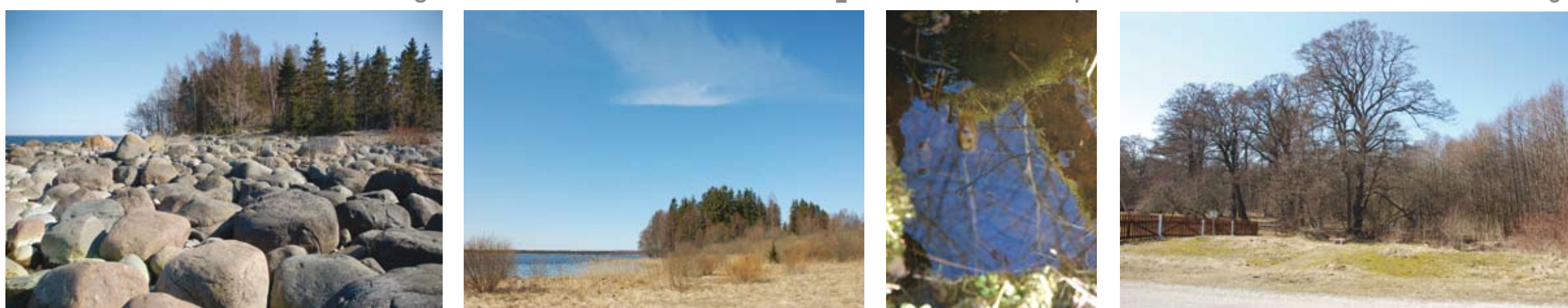
Puu tuntusele viitab rahvapärinuse ja talle antud nimede rohkus: Hiieniinepuu, Hiiepärm, Hiiepuu, Püha niinepuu ja Marie niinepuu.

Loodus- ja muinsuskaitse alla kuuluva hiiepuu küljes võime näha paelu – seoseid, mille on jätnud pulmalised ja teised puu austajad. Rahvapärinuse mäletab, et vanasti on siin okstes seotud värviilisi riidetükke ja puu juurde pandud uudsevilja, tapetud loomadest esimene keedetud tükk, piimasaadusi, mett, münte ja palju muudki. Viidi ka õlut:

Ilumäe külas hiieniinepuu hallikale viidud osa talusaadustest jumalalepitudeks. Kord saatnud peremees sulase kapaga õlut allikale viima, see aga joonud õlle ära. Teisel hommikul olnud laudas must lehm surnud.

Silmaallika vett peeti pühaks ja hiiepühade ajal kasteti sellesse leiba. Allika veel oli ravivägi. Eriti hästi mõjunud see silmakorrale (kui silmad õhtuti väsinud, nagu liiva täis ja jooksevad vett).

Hiiepuu lähedal kasvavate Surnukuuskede juures peatus matuserong teel Ilumäe kalmistule. Hiiepuu vanuseks on hinnatud 300 – 452 aastat. Oletatakse, et siin praegu kasvavad niined on varasema puu geneetilised järglased. Nõnda võib hiiepuu siin seista juba igiimmustest aegadest peale.

SACRED NATURAL SITES

In the worldview of Estonian traditional people, material and and mental world constitute a whole. Everything has will and soul, even the earth, water, thunder, stones and trees. Human souls have an afterlife and they keep visiting homey and sacred places.

According to folk traditions, every village has had its own sacred grove and every farmstead its sacred tree, stone or garden. Written sources describe thousands of such places.

Sacred places are usually located in or near the historical village areas. Sacred sites form an inseparable part of our peoples' cultural heritage. Sacred places were and are still used for the purposes of praying, giving oblations, healing, celebrating traditional holidays, holding meetings, taking oaths. The peripheral areas of groves have sometimes been used as places for burials.

The groves have historically been kept intact areas that can only be used for visiting purposes, therefore they can be considered as our oldest nature reserves. We can often find many protected species, nature monuments and valuable habitats in well-preserved sacred sites – more often than in other surrounding areas.

Sacred natural sites are particular due to the related mental and material culture heritage, as well as their significance in providing health, freedom of religion and regional development. Sacred places maintain the Estonians' roots and feeling of home.

Estonian sacred sites embrace part of the global heritage. There is no other area in the Occidental Europe where natural sacred sites have been retained so well and the related customs and beliefs have reached contemporary time so vividly as here in Estonia.

SACRED SITES OF LAHEMAA

In Lahemaa, there are many groves characteristic to North Estonia, as well as sacred stones, trees and springs. Many sacred places are open to larger bodies of water. Kolju grove in Juminda, Kolju-ots in Virve, Viinistu sacred site, Kõrgemäe grove in Vihasoo and Toivepakk (place of oath) of Leesi are all situated on present or former seashore. The sacred forest of Uuri is located at the shore of Kahala lake.

Sacred sites bearing the name of Kolju are characteristic to the seashore areas of Jõelähtme and Kuusalu parishes. According to folk tales, Kolju-father rules over fish and stormy winds. Water gods and spirits bearing resembling names can also be found among other Finno-Ugric peoples.

ILUMÄE HIENINEPUU

The sacred linden **Hiieniinepuu of Ilumäe** and the streambed of the onetime **Eye Spring** are located on **Kõnnu hill**. Over the centuries, local people have come here to pray, bring oblations, carry out healing and celebrate holidays. The cavity in the tree bole has served as rain shade for herder children.

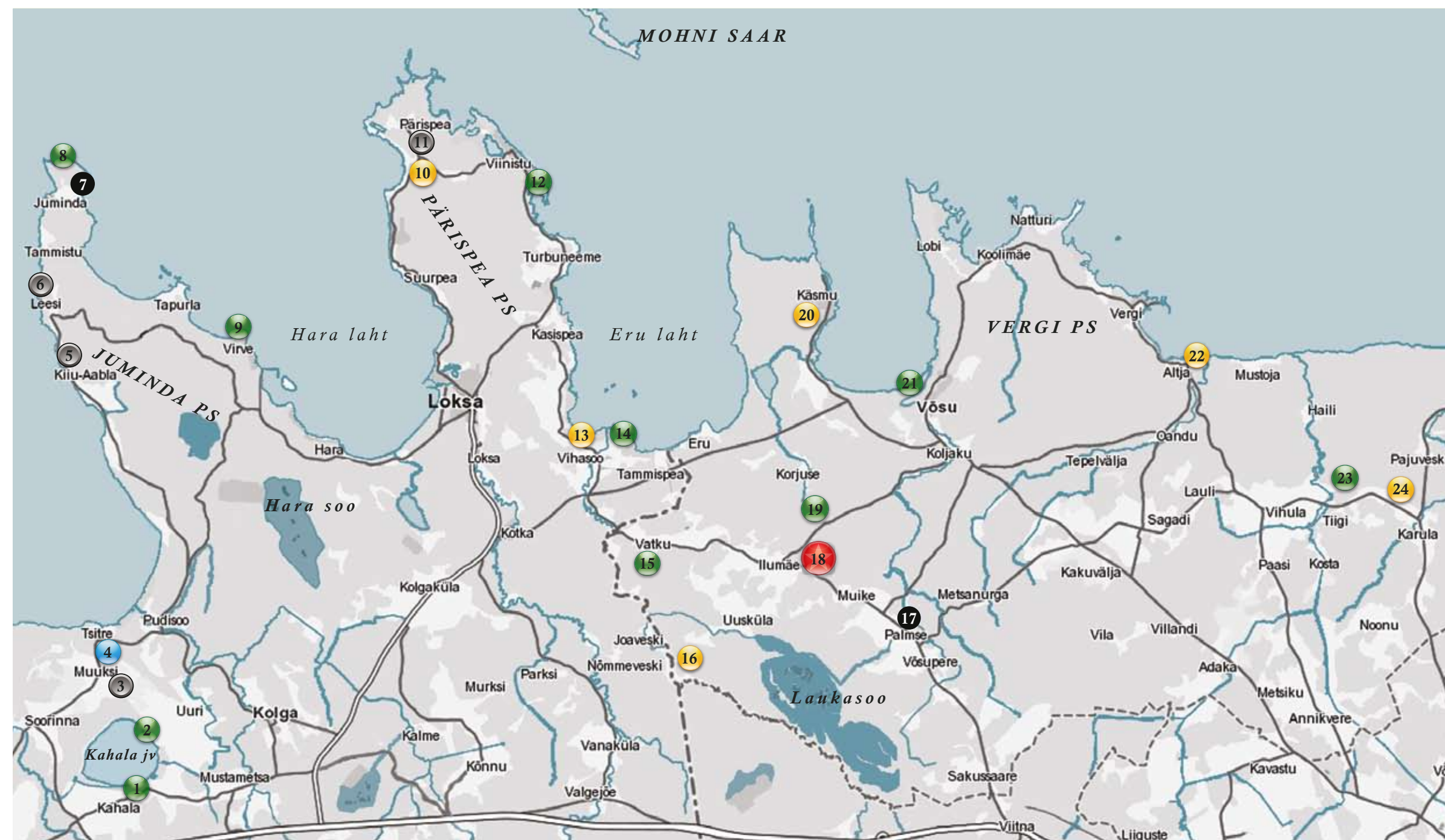
The fame of the tree can be guessed in the variety of names and stories related to the tree. It has been called *Hiieniinepuu*, *Hiiepärm* (grove linden), *Hiiepuu* (grove tree), *Püha niinepuu* (sacred linden) and *Marie niinepuu* (Marie sacred linden).

There are many ribbons and bandings on the tree, left by wedding guests and other admirers. Folk tales remember that in the past, the branches of the tree had colourful pieces of cloth tied to them, likewise people brought oblations from the first harvest, first piece of boiled meat, dairy, honey, also coins and other things.

In Ilumäe village, part of the farmstead products were taken to the grove spring as a peace offering for gods. Once, the master sent his servant to the spring with a mug of beer. Instead of taking the beer to the spring, the servant drank it all. Next morning a black cow was found dead in the barn.

The water of the **Eye Spring** was considered sacred and during grove holidays, bread was dipped into the spring water. The water had healing powers, especially good for runny eyes. There were **Spruces of the Dead** growing nearby, where the funeral procession always used to stop on its way to the **graveyard of Ilumäe**.

The sacred linden is considered to be 300 to 452 years old. The existing lindens are probably genetic descendants of a former tree. Thus, the sacred tree might grow here since ancient times.

KAARDI LEGEND:

- 1 - oled siin
- 2 - hiis või muu pühapaik
- 3 - täpne asukoht teadmata
- 4 - püha kivi
- 5 - püha allikas
- 6 - pühapaik hävinud

LAHEMAA LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD:

1 - Kahala hiis	9 - Kolju ots	17 - Ohvritamm
2 - Uuri hiemets	10 - Hooneteperi	18 - Hiieniinepuu
3 - Ohvrikivi	11 - Liukkivi	19 - Hiis
4 - Silmaallikas	12 - Kalakabel	20 - Hiis
5 - Nuppukivi	13 - Ohvripuu	21 - Pühad tammed
6 - Toivepakk	14 - Kõrgemäe hiis	22 - Hiis
7 - Maduvare	15 - Vahakivi ja hiis	23 - Hiis
8 - Kolju hiis	16 - Hiis	24 - Hiis

Ilumäe Hiieniinepuu 2007 aastal. Foto: Ahto Kaasik

HEAD TAVAD

ILUMÄE HIIEPUU JA TEISED LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD TOOVAD KOSUTUST JA ABI INIMESTELE, KES TULEVAD SINNA LUGUPIDAMISEGA PAIGA JA PÕLISRAHVVA VASTU NING JÄRGIVAD HÄID TAVASID. KUID PALJUD INIMESED ON SAANUD VIGA JA ISEGI SURNUD, KUNA ON PÜHAPAIKA KAHJUSTANUD VÕI REOSTANUD.

SEEPÄRAST LOE NEID RIDU TÄHELEPANELIKULT:

- HOOLIVUS:** PÜHAPAIGAS EI TEHTA MÖTTE, SÕNA EGA TEOGA LIIGA ÜHELEGI ELAVALE OLENDILE, EI INIMESELE, LOOMALE, PUULE-PÕÖSALE EGA MAAPINNALE. HIIES ON PÜHAD JA PUUTUMATUD KÕIK PUUD JA PÕÖSAD. HIIEST EI VÕI OKSAGI MURDA, TEAB VANARAHVA TARKUS.
- RAHU:** PÜHAPAIGAS HOITAKSE VAIKUST JA RAHU, ET MITTE HÄIRIDA SELLE ASUKAID EGA INIMESI, KES TULEVAD SIIA HINGERAHU OTSIMA.
- PUHTUS:** PÜHAPAIKA TULE KAINENA, PUHTA IHU JA PUHTA RÕIVAGA NING ÄRA JÄTA ENDAST MAHA SODI EGA MUSTUST. SIIN EI VÕI ROOJATA.
- ANNID:** PÜHAPAIGAS VÕIB ANNIKS SIDUDA LOODUSLIKUST KIUST PAELA, RIIDE-RIBA, LÕNGA VMS. SELLINE TAVA ON VANA AASTATUHANDEID JA TUNTUD PALJUDE PÕLISRAHVASTE JUURES. PAEL POLE AINULT AND. HIIEPUULE PAELA SIDUDES SÕLMID SA SIDEME PÜHA PAIGA, ESIVANEMATE JA OMA ÜLDINIIMLIKE JUURTEGA. KÕIGE PAREM, KUI SEOTUD LÕNG ON VALGET VÕI PUNAST VÄRVI JA PAEL ENDA PUNUTUD. PANE TÄHELE, ET SEOTUD PAEL EI OLEKS KUNSTKIUST EGA PINGUL. SA VÕID JÄTTA PÜHAPAIKA MÜNTE, VÄÄRISEMEID VÕI KAAPIDA HÕBEVALGET. ANNIKS VÕIB JÄTTA KA OSAKESE VÄRSKEST TOIDUST JA JOOGIST.

GOOD PRACTICES

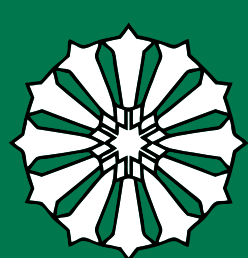
ILUMÄE SACRED LINDEN AND OTHER SACRED NATURAL SITES ARE REFRESHING AND HELPFUL TO PEOPLE, WHO APPROACH WITH RESPECT TOWARDS THE PLACE AND THE TRADITIONAL PEOPLE AND WHO FOLLOW GOOD PRACTICES. MANY PEOPLE HAVE GOT HURT OR EVEN DIED FOR HAVING DAMAGED OR POLLUTED A SACRED PLACE.

THUS WE ADVISE YOU TO READ THE FOLLOWING LINES VERY CAREFULLY:

- CARING:** IN A SACRED PLACE, NO LIVING BEING, HUMAN, ANIMAL, TREE, PLANT OR THE GROUND CAN BE HARMED – NOT BY A THOUGHT, WORD NOR DEED. ALL TREES AND BUSHES ARE SACRED AND INTACT IN A GROVE. ANCIENT WISDOM KNOWS THAT ONE MUST NOT BREAK EVEN A LITTLE BRANCH FROM A GROVE.
- PEACE:** SILENCE AND PEACE IS KEPT IN A SACRED PLACE, FOR NOT TO DISTURB ITS HABITANTS OR PEOPLE WHO COME HERE TO FIND CALMNESS.
- PURITY:** COME TO VISIT A SACRED PLACE, BEING SOBER, WITH CLEAN BODY AND CLOTHES. DO NOT LEAVE ANY LITTER OR GARBAGE BEHIND; TAKE IT AWAY WITH YOU. IT IS NOT ALLOWED TO SHIT OR URINATE HERE.
- OFFERINGS:** AND OBLATIONS YOU MAY USE RIBBONS, YARN AND CLOTH MADE OF NATURAL FIBRES TO TIE TO THE TREE. THIS IS A PRACTICE THOUSANDS OF YEARS OLD AND KNOWN TO MANY TRADITIONAL PEOPLES AROUND THE WORLD. THE RIBBON IS NOT JUST AN OFFERING. IT WILL ALSO FORM A TIE BETWEEN YOU AND THE SACRED PLACE, THE ANCESTORS AND YOUR HUMANE ROOTS.

THE BEST IS TO GIVE A RED OR WHITE YARN OR A SELF-MADE RIBBON. TAKE NOTICE THAT THE RIBBON IS MADE OF NATURAL FIBRE AND THAT IT IS BOUND LOOSELY. THE BRANCHES WANT TO GROW AND BREATHE.

YOU CAN LEAVE COINS AND VALUABLES AS OFFERINGS IF YOU WISH, OR "SILVERWHITE" (SCRAPES OF SILVER). YOU CAN ALSO OFFER A SMALL AMOUNT OF OF FRESHLY OPENED FOOD OR DRINK.

Lähemat teavet hiite kohta:
More information about sacred natural sites:
Maavalla Koda
Estonian House of Native Religions
www.maavald.ee koda@maavald.ee

Lähemat infot rahvusparki kohta:
More in formation about Lahemaa NP:
Lahemaa Looduskeskus Palmses
Lahemaa Visitor Centre
tel 3295555 www.lahemaa.ee

Lahemaa rahvusparki valitseja:
Management of Lahemaa NP:
Keskkonnaamet
Environmental Board
tel 3295535 www.keskkonnaamet.ee

KESSKONNAAMET

Lahemaa RP külastuse korraldaja:
Visitor Management of NP:
Riigimetsa Majandamise Keskus
State Forest Management Centre
tel: 6767010 www.rmk.ee

